

mondást, hogy boldog vagyok, mert az istenek tanítónak tettek, ezt a könyvtárosok is mondhatják ugyanilyen érvennyel, mert mégiscsak *nagy dolog az, hogy valaki segítheti megvalósulni az emberben levő lehetőségeket: a könyvtáros közvetíteni tudja a szellem kincseit, gazdagabbá tehet másokat is a szellem közös kincseivel.*

A hátrányos környezetet a könyvtáros az elsők között segítheti eltüntetni. A könyvtáros megteheti, hogy a gyermeket az ilyenfajta környezetből is előbbre mozdítsa, az igényt felkeltse benne, és tájékozódási képességét megnövelje. Ne feledjük el, amit Németh László mondott, aki tanároknak szólt ugyan, de könyvtárosokra is érvényesnek érzem szavait: „Az élet nemcsak utazás, szobrászmunka is. Az embernek nemcsak a világban már megvalósult lehetőségeket kell megcsodálnia, hanem a benne még ott lappangó erőket előhívnia és belőlük magát minél különben megalkotnia.”

ARATÓ FERENC

AZ ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉS MÚZEUM IGAZGATÓJA

MINDEN PEDAGÓGUSNAK FELADATA A KÖNYVNEK AZ ÖNKÉPZÉS ESZKÖZÉVÉ AVATÁSA

A konferencia írásos anyagai, a hozzászólások s feltevélezhetően a részvevők többségének véleménye is a könyv növekvő társadalmi funkciója mellett szól. A megnövekedett igényekből, kívánalmakból következnek az ember szakszerű, tudományos előkészítése a könyv felhasználására. Ha a könyvnek valóban olyan fontos szerepe van, s ha a modern embernek munkaeszköze, önképzésének, önnevelésének egyik lényeges feltétele, életeleme, akkor legalább annyi figyelmet érdemel, mint más munkaeszköz, amelynek a használatára az embereket felkészítjük.

Az általános lakatos szakmunkásképző iskolában az első évben 217 órát fordítanak reszelésre és a későbbi években is vissza-vissza térnek rá. A finommechanikai és műszeripari szakközépiskolában az első osztályban 70 órát reszelnek.

A könyv használatának tanítását azonban nem lehet ilyen egyértelműen megítélni. Az iskolában a minden mindennel összefügg elve alapján a technika és az értelmes olvasás megtanítása összefügghet a könyv használatára való felkészítéssel. Ha a korszerű pedagógiai elvekkel indulunk ki, kevésbé ringathatjuk magunkat illúziókba. Drámaian fogalmazva: az általános és középiskolákban egy órát sem szánnak rá, a műszaki egyetemek, a TTK, a pedagógusképző intézetek tantervében pedig csak néhány órában szerepel *a szakirodalmi, könyvtári ismeretek oktatása*. Ha tovább megyünk és azt nézzük, hogy a könyv a mindennapi és egyre értelmesebbé váló munkának mennyire eszköze, akkor szókimondó és karcosabb kérdésfeltevésre kényszerülünk. Mennyiben felelős az iskola azért, hogy akiknek munkájuk érdekében olvasni kellene, nem olvasnak, vagy nem tudnak olvasni? Mennyiben felelős az ebből származó szellemi energiavesztésért? A modern szocialista iskolában a könyv felhasználására való felkészítésnek megvannak a lehetőségei. A mi iskoláinkban is megvannak, de nincsenek kihasználva. *Nincs kialakított rendszere az önképzésre, az önnevelésre való felkészítésnek*, nem kielégítő a pedagógiai szemlélet. Azért nem, mert a tanulói aktivitás, az öntevékeny ismeretszerzés — s ebből következően a könyvhasználat — nem kap kellő ösztönzést. Az ismeretszerzésnek egyetlen forrása elfogadott: ez a tankönyv. Ez effajta *egy-könyvűség az öntevékeny ismeretszerzés kibontakozásának akadály*.

A neveléslektan és a pedagógia ma már túl van azon, hogy a gyermeket, az ifjút a felnőtt kicsinyített másának tekintse. A hatéves gyerekek csakúgy megvannak a maga sajátosságai, mint a 18 évesnek, és ezeket a nevelésben nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Az oktatásnak, mint a nevelés egyik legfontosabb területének minden tekintetben számolnia kell ezzel az életkori sajátossággal. Az olvasás-pedagógia létjogosultságát ez a tény különösképpen alátámasztja. Az irodalom, a szépirodalom és a szakirodalom egyaránt pedagógiai áttételezést kíván, csak így lehet alkalmassá tenni az oktatás számára. Ide sorolom azt a tervező tevékenységet, amellyel az egyéni ismeretszerzést és memóriát a kollektív ismeretszerzésbe és memóriarendszerbe becsatlakoztatjuk. Ez a felnőttek esetében is fennáll.

Az áttételezés alól a gyermek- és ifjúsági irodalom sem kivétel, bár ezt más

megvilágításban kell vizsgálnunk. Az a fő baj, hogy ezt a kérdést periférikusan kezeljük a pedagógiában is és az irodalomban is. Van ismeretterjesztő sorozatunk, van ötkötetes gyermekenciklopédia, de a tematikai hiányok kétségtelenül fennállnak; például hiányzik az ifjúsági enciklopédia, s nagyon kellenének a szaktárgyi szótárak. Az egész gyermek- és ifjúsági irodalmat tekintve, a kiadásban *nincs elég pedagógiai céltudatosság* és neveléslektani megalapozottság.

A tanulók spontán olvasása a szocialista pedagógiában nem fogadható el teljes értékűnek. A *laissez faire* elvét és gyakorlatát sem *Ferrière* sem *Dewey* felfogásában nem alkalmazhatjuk, mert iskoláink a tömegek mind magasabb szintű művelődését szolgálják és nem a kiváltságosok szűk körét.

Tudatos irányításra van szükség, éspedig azért, hogy az *oktatási anyag oldaláról közelítsük meg az irodalmat* és így tegyük a tanuló számára felhasználhatóvá. Ez a feldolgozás célirányos pedagógiai tevékenység. Újszerű gondolat napjainkban, sok részlete tisztázatlan, azonban egészében véve nem történelmi előzmények nélküli. Sőt nagyon is gazdag, de faképnél hagyott történelmi múltja van. *Apáczai Csere János* első magyar tankönyve, *Comenius* tevékenysége, *Neményi Imre* szintetizáló munkássága, *Szondy György* gyakorlati munkája, az első tantervi kezdeményezések a felszabadulás után, az új iskola tevékenysége. Nem ismertük fel *Krupszkaja* ide vonatkozó megállapításainak fontosságát sem.

Az olvasásra, a könyv célirányos használatára való felkészítés *tudatos tevékenységet, rendszert kíván*, amelynek tudományos megalapozását a pedagógia adhatja. Problémakörébe neveléslektani, olvasásmódszertani, didaktikai, könyvtárszervezési, könyvtármódszertani és egyéb kérdések tartoznak. Csak az olvasásmódszertani és didaktikai vonatkozásokra utalok. Ahhoz, hogy az önképzés, önnevelés rendszere az oktatás folyamatában megalapozást nyerjen, sarkalatos tennivalók vannak:

Az olvasástanítás módszertanát az önnevelő-önképző olvasás módszertanává kell tenni. A sillabizálástól, a hangoztató módszertől, a fonomimikán, a globális módszeren át a hangoztató-elemző módszerig hosszú azt út. A múlt század második felében a hangoztató módszerrel a népiskola negyedik osztályának elvégzésekor volt általános követelmény az olvasni tudás. Ma lényegében az első osztály végére. A gyors, értelmes és gondolati összefüggést látó olvasás igen magas követelmény. A technikai, az értelmes s a nevelő olvasást úgy akarjuk fejleszteni, hogy már az I. osztálytól kezdve használják a tanulók a könyvet az önképzés eszközeként.

Induktíve, a tantervi anyaghoz kapcsolódóan kell megismertetni a könyvet s érzékeltetni szerepét az olvasó, tanuló, az alkotó, a kutató ember életében. Annak a felismeretése a legfontosabb, hogy minden felmerülő probléma kidolgozása előtt a könyvekben célszerű tájékozódni s „bemérni a szükséges ismeretszintet”, amelyről elindulva a leggazdaságosabban, a legrövidebb úton lehet megtalálni a megoldást. Vagyis, hogy ez a legrövidebb út és nem az „újralfelfedezés”. Megismertetjük tehát az információ forrásait, a „kollektív memória” formáit, bemutatjuk a könyveknek az ismeretszerzés, az önképzés szempontjából legfontosabb típusait: a tankönyveket, a kézikönyveket, lexikonokat, szótárakat, enciklopédiákat, bibliográfiákat stb. A tanulókkal gyakoroltatjuk a *könyvvel való bánni tudást*. Ismerje a könyv legáltalánosabb ismertetőit (szerző, cím, tartalomjegyzék, képek, ábrák stb. szerepét) és tudjon a könyvtárban a katalógusok alapján eligazodni. Középisikolás tanulóit el lehet várni a forrásanyag megfelelő feldolgozási módját, a hivatkozásokat, utalásokat. Ha a középisikola utolsó éveiben az önálló kutató jellegű tevékenységet is megkívánjuk, akkor elvárhatjuk egy téma irodalomjegyzékének összeállítását is tanári segítséggel. Ez az a könyvtárismereti minimum, amelyet több tantárgy (irodalom, történelem, földrajz, biológia stb.) módszertani utasításaiban kívánatos előírni és nem külön könyvtárismereti tantárgy programjában, mert *minden pedagógusnak feladata a könyvnek az önképzés eszközeként való kimunkálása a tanuló számára*.

Vajon nem utópia, nem túlzott igény-e mindaz, amit elmondottam? Nem, egyik nagyon is *reális fejlesztési lehetősége* iskolai életünknek. Egyrészt a történelmi előzmények, másrészt a kiépülő iskolai mintakönyvtárak szólnak mellette. Összességében az egész program a Művelődésügyi Minisztérium által engedélyezett ötéves kísérletben egy általános és egy középisikolában található meg. Reméljük, hogy a következő országos konferencián már be tudok számolni ennek eredményéről.

Az olvasáspedagógia egyes iskolai vonatkozásait érintettem. Úgy vélem, hogy problematikája nem szorítható az iskola falai közé, sőt az ifjúsággal való könyvtári foglalkozás keretei közé sem. *A könyvtári tevékenység nemcsak a könyvekkel, hanem az emberekkel való foglalkozás mestersége, művészete, a termelékenység emelését szolgáló tényező is*. Ennek érdekében például az üzemekben üzemi pszichológusokat alkalmaznak. Nem akarok könyvtári pszichológust alkalmazni, viszont *elengedhetetlennek tartom a könyvtári tevékenység neveléslektani, pedagógiai megalapozottságát*. Ez is az olvasáspedagógia körébe tartozik.